

**XORIJIY DAVLATLARDA MAKTABGACHA TA'LIM
RAHBARLARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-
ASOSIY YO'NALISHLARI**

Ilmiy rahbar: **G.A.Gaynazarova**

p.f.f.d, dotsent

E.M.Tadjiyeva

Toshkentdagi Bucheon universiteti

1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada xorijiy davlatlarda maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarini rivojlantirishga qaratilgan nazariy va metodologik yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida ta'lim boshqaruvi nazariyalari, liderlik modellari, rahbarlik kompetensiyalarini shakllantirish konsepsiyalari hamda professional rivojlanish tizimlarining ilmiy asoslari yoritib berilgan. Shuningdek, rivojlangan mamlakatlar tajribasida maktabgacha ta'lim rahbarlarini tayyorlash va ularning malakasini oshirish jarayonida ustuvor yo'nalishlar aniqlanib, ularning milliy ta'lim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, ta'lim boshqaruvi, rahbarlik, liderlik, xorijiy tajriba, professional rivojlanish.

Globalashuv jarayonlari va raqamli transformatsiya sharoitida maktabgacha ta'lim tizimini samarali boshqarish xorijiy mamlakatlarda ustuvor strategik vazifalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ta'lim jarayonining sifatini ta'minlash va uni takomillashtirishda rahbar kadrlarning kasbiy salohiyati, liderlik ko'nikmalari hamda boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu sababli rivojlangan davlatlarda maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarini rivojlantirishga

qaratilgan nazariy yondashuvlar va konseptual asoslar izchil hamda tizimli tarzda ishlab chiqilgan.

Xorijiy tadqiqotlarda maktabgacha ta'lim rahbarlarini rivojlantirish masalasi asosan ta'lim boshqaruvi va ta'lim liderligi nazariyalari asosida o'rganiladi. Jumladan, M. Fullan va A. Harris rahbarlikni ta'lim muassasasida o'zgarishlarni boshqarish va pedagogik jamoani rivojlantirishga yo'naltirilgan jarayon sifatida talqin etadi [1, 2].

AQSh va Buyuk Britaniya tajribasida transformatsion liderlik modeli keng qo'llanilib, rahbarning strategik fikrlashi, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashi va pedagoglarning professional rivojlanishini rag'batlantirishi ustuvor yo'nalish sifatida qaraladi.

Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida maktabgacha ta'lim rahbarlarini rivojlantirish kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etiladi. Tadqiqotchilar rahbar kompetensiyalariga quyidagilarni kiritadilar:

1. Strategik boshqaruv kompetensiyasi.
2. Pedagogik liderlik.
3. Kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalar.
4. Raqamli va media kompetensiyalar [3].

Finlyandiya va Germaniya tajribasida rahbarlar uchun maxsus magistratura dasturlari, uzluksiz professional rivojlanish kurslari hamda mentorlik tizimi joriy etilgan bo'lib, bu rahbarlarning nazariy bilimlarini amaliy boshqaruv faoliyati bilan integratsiyalash imkonini beradi.

Xorijiy mamlakatlarda maktabgacha ta'lim rahbarlarini rivojlantirishda uzluksiz professional rivojlanish (CPD – Continuous Professional Development) konsepsiyasi muhim ahamiyatga ega. Singapur va Kanada tajribasida rahbarlar uchun:

- reflektiv amaliyot,
- amaliy tadqiqotlar (action research),

- kasbiy hamjamiyatlar orqali tajriba almashish mexanizmlari yo‘lga qo‘yilgan [4]

Bu yondashuv rahbarlarning o‘z faoliyatini tahlil qilish, innovatsion boshqaruv usullarini joriy etish va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xorijiy mamlakatlar tajribasida maktabgacha ta’lim tashkilotlari rahbarlarini rivojlantirish muammosi ta’limni boshqarish nazariyalari, zamonaviy liderlik yondashuvlari hamda rahbarlik kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan konsepsiyalar bilan uzviy aloqada o‘rganiladi. Mazkur yondashuvlar ta’lim muassasalarini samarali boshqarishni ta’minlash, ta’lim sifatini oshirish hamda tashkilot faoliyatining barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi omillar sifatida talqin etiladi.

Avvalo, ta’lim boshqaruvi nazariyalari doirasida xorijiy ilmiy manbalarda tizimli, strategik hamda insonparvarlik tamoyillariga asoslangan boshqaruv konsepsiyalari yetakchi o‘rin egallaydi. Bunda maktabgacha ta’lim tashkiloti rahbari faqatgina ma’muriy funksiyalarni bajaruvchi shaxs emas, balki pedagogik jarayonlarni muvofiqlashtiruvchi, innovatsion g‘oyalar tashabbuskori va jamoani rivojlantirishga yo‘naltirilgan lider sifatida qaraladi. Xususan, strategik boshqaruv nazariyasi rahbarlarning uzoq muddatli rejalashtirish, tashkiliy o‘zgarishlarni boshqarish hamda mavjud resurslardan oqilona foydalanish kompetensiyalarini rivojlantirishni muhim vazifa sifatida belgilaydi.

Liderlik modellari masalasida xorijiy tadqiqotlarda transformatsion, distributive-taqsimlangan, instruksional-ta’limiy hamda xizmatkor liderlik yondashuvlariga alohida e’tibor qaratilgan. Transformatsion liderlik modeli rahbarning jamoani ilhomlantirish, innovatsion fikrlashni qo‘llab-quvvatlash va tashkilot madaniyatini rivojlantirishdagi yetakchi rolini yoritib beradi. Distributiv liderlik yondashuvi rahbarlik mas’uliyatini jamoa a’zolari o‘rtasida taqsimlash orqali tashkilot faoliyatining umumiy samaradorligini oshirishga

qaratilgan bo'lsa, instruksional liderlik modeli maktabgacha ta'lim sifatini ta'lim jarayonini bevosita boshqarish orqali ta'minlashni nazarda tutadi.

Rahbarlik kompetensiyalarini shakllantirish konsepsiyalari xorijiy davlatlarda kompetensiyaviy yondashuv asosida ishlab chiqilgan bo'lib, unda boshqaruv, kommunikativ, raqamli, mediasavodxonlik, reflektiv hamda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar asosiy tarkibiy qismlar sifatida belgilangan. Ushbu konsepsiyalar rahbarlarning kasbiy tayyorgarligini baholash, rivojlantirish va sertifikatlash tizimlari bilan uzviy bog'liq holda amalga oshiriladi.

Shuningdek, professional rivojlanish tizimlari xorijiy ta'lim amaliyotida uzluksiz ta'lim tamoyiliga tayangan holda tashkil etiladi. Rahbarlarning kasbiy rivojlanishi malaka oshirish kurslari, mentorlik va kouching faoliyati, professional o'quv hamjamiyatlari hamda reflektiv amaliyot orqali ta'minlanadi. Bunda nazariy bilimlar amaliy faoliyat bilan integratsiyalashgan holda rivojlantirilib, rahbarlarning real boshqaruv muammolarini hal etish ko'nikmalari mustahkamlanadi.

Umuman olganda, xorijiy davlatlarda maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarini rivojlantirishga qaratilgan nazariy va metodologik yondashuvlar kompleks, tizimli va amaliy yo'naltirilgan xarakterga ega bo'lib, ular rahbar shaxsining kasbiy, ijtimoiy hamda innovatsion salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim rahbarlarini rivojlantirish jarayoni aniq nazariy asoslar, kompetensiyaviy yondashuv va uzluksiz professional rivojlanish tizimiga tayangan holda tashkil etiladi. Rahbarlik faoliyatini rivojlantirishda liderlik nazariyalari, innovatsion boshqaruv modellari va xalqaro standartlarga mos kompetensiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tajribalar O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimi rahbarlarini tayyorlash va rivojlantirish jarayonini takomillashtirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Fullan, M. (2014). *The new meaning of educational change*. New York: Teachers College Press.
2. Harris, A. (2013). *Distributed leadership: Friend or foe?* Educational Management Administration & Leadership.
3. Bush, T. (2020). *School leadership and management*. London: SAGE Publications.
4. OECD. (2019). *Providing quality early childhood education and care*. Paris: OECD Publishing.
5. Петра Штремель. Лидерство в дошкольном образовании – теоретические и эмпирические подходы. Varhaiskasvatuksen Tiedelehti — JECER52) 2016, 344–355.
6. <https://talimxabarlari.uz>
7. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Тошкент, 2015. – 120 бет
8. Gaynazarova. G.A..Malaka oshirish jarayonida maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari kasbiy kompetentligini rivojlantirish. Diss. - Namangan, 2022. 162-bet
9. G.A Gaynazarova Actual Problems of Continuous Qualification Improving of Preschool Educational Institution Tutors. Eastern European Scientific Journal. Ausgabe, ISSNISSN , 21997977 , 104-109.
10. Kamalova G.A. Integrativ yondashuv asosida boʻlajak tarbiyachilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish. Diss. avtr. -Toshkent, 2024, 51-bet